

Joulu on ohi – Eurooppalaisten yliopistojen ryhmä vaatii tiedejulkaisemisen reformia

Kimmo Tuominen

The League of European Research Universities (LERU) on 21 eurooppalaisen huippuyliopiston muodostama yhteenliittymä, joka edistää perustutkimuksen edellytyksiä ja mahdollisuuksia Euroopassa sekä osallistuu globaaliin yhteistyöhön. Arvovaltaisten tiedeyhteisökontaktien vuoksi LERU:n kannanottoja seurataan ja niillä on tiedepoliittista painoarvoa. Viimeaikoina LERU on toistuvasti ottanut kantaa tieteellisen kustantamisen moniulotteiseen problematiikkaan. Viime syksynä ryhmä julkaisi kannanoton otsikolla ”Christmas is over”, joka nostaa esiin perustavan tiedejulkaisemisen reformin tarpeen.

Viime aikoina avoimen tieteen edistäjäksi profiloitunut LERU haluaa, että yhteistyössä tiedekustantajien kanssa kehitetään kestävä ratkaisu tutkimustulosten vapaaksi levittämiseksi. Lokakuussa 2015 LERUn julkaiseman kannanoton ”Christmas is over”; voivat allekirjoittaa niin yksityishenkilöt kuin organisaatiotkin. Tätä kirjoittaesani ainakin Helsingin yliopiston, Lappeenrannan teknillisen yliopiston sekä Suomen tieteellinen kirjastoseuran nimet ovat kannanoton allekirjoittaneiden joukossa.

Tieteenteko vaarassa

Toimin LERU:n Chief Information Officers (CIO) -yhteisössä, joka on laatinut kannanoton pohjatekstiä yhdessä LERU-virkailijoiden, pääsihteeri Kurt Deketelaeren ja tiedeasiantuntija Aléa Lopez de San Romanin, kanssa. CIO-yhteisöä vetää University College Londonin kirjastonjohtaja Paul Ayriss, joka on suomalaiselle kirjastoväelle tuttu myös LIBER-yhteyksiensä vuoksi.

LERU peräänkuuluttaa perustavanlaatuista reformia tiedejulkaisemisen rahoitukseen: monikansallisille kustantajille menevät rahat leventävät kyllä kaupallisten toimijoiden tuottomarginaaleja, mutta eivät muuten optimaalisesti edis-

tä tieteentekoa. LERU haluaa myös selkeyttä sekä OA-julkaisemisen kultaisen että vihreän tien edellyttämiin käytäntöihin.

”Christmas is over” -kannanotto ennakoii sitä, että seuraava EU-puheenjohtaja, Alankomaat, tulee nostamaan tieteen avoimuuden vuoden 2016 alussa alkavan puolivuotiskautensa teemaksi. Tähtäimessä on huippukokous, jossa kaikkien intressiryhmien edustajat pääsevät sopimaan tiedejulkaisemisen pelisäännöistä.

Selkeyttä tiedejulkaisemiseen

Avoimen julkaisemisen kultaista tietä suositaan virallisissa linjauksissa niin Britanniassa kuin Alankomaissakin. Erityiseksi kultaisen tien epäkohdaksi LERU nimeää ns. hybridijulkaisut, joiden vuoksi yliopistoja voidaan rahastaa kahdesti: ensin lehtien tilausmaksujen ja sitten yksittäisten artikkeleiden avoimuuden takaavien julkaisumaksujen muodossa. LERU ihmettelee myös sitä, miksi julkaisumaksut ovat säännönmukaisesti korkeampia hybridijulkaisuissa kuin puhtaissa OA-lehdissä.

”Christmas is over” -kannanotto penää lehtien tilaussopimukseen mahdollisuutta estää julkaisemisen kaksoislaskutus. Tämä onnistuisi si-

ten, että julkaisumaksuja hyvitetäisiin tilausmaksuista. Jotkut (mutta eivät kaikki) tiedekustantajat ovat olleet lisenssisopimuksissaan valmiita modifioimaan bisnesmallejaan siten, että julkaisumaksujen hyvitykset otetaan systemaattisesti huomioon.

Kannanotto edellyttää selkeytystä myös vihreän tien OA-julkaisemiseen. Tarvitaan mahdollisimman johdonmukaisia ja lyhyitä rinnakkais-tallentamisen embargoja, jotta tiedon avoimuus voisi edistyä optimaalisesti. Nykyään kustantajien asettamat embargot saattavat vaihdella kuudesta kahteentoista ja joskus jopa 48 kuukauteen. LERU vetoaa erityisesti tiederahoittajiin, jotta yhtenäiset embargot olisivat mahdollisia.

Tiedonlouhinta edellyttää tutkimuspoikkeusta

Kuluvan vuoden lokakuun puolivälissä LERU oli mukana saksalaisen europarlamentaarikko Julie Redan järjestämässä kokouksessa, jossa Kurt Deketelaere kertoi tutkimusintensiivisten huippuyliopistojen ajavan systemaattista tutkimuspoikkeusta eurooppalaiseen tekijänoikeussäätelyyn. Tässä kaikkien EU-maiden lainsäädännössä implementoitavassa poikkeuksessa ei tehtäisi erottelua esimerkiksi yliopistojen yhteistyöprojekteissa tekemän kaupallisen ja ei-kaupallisen tutkimuksen välillä.

Poikkeus mahdollistaisi mm. sen, että ihmismien lisäksi tutkimuskirjallisuutta päästäisiin lukemaan myös konesilmillä. Jos organisaatiolla on joka tapauksessa tilattuna tietty lehtipaketti, paketin sisältämää materiaalia pitäisi voida käyttää myös tiedonlouhinnassa. Laillinen oikeus lukea merkitsee – tai sen tulisi merkitä – myös oikeutta louhia tietoa (”Right to read is a right to mine”). Jos tutkimuspoikkeus toteutuisi kokonaisuudessaan ja riittävän voimakkaana, kustantajat eivät voisi erillisin sopimuksin asettaa omia ehtojaan tiedonlouhinnalle.

Tekstin ja tiedon louhinta mahdollistaa uudenlaisia tutkimusotteita niin ihmis- kuin luonnontieteissäkin. Julkaisujen määrän jatkuvasti li-

sääntyessä myös erilaisten sovellusten tulisi voida käyttää tieteellistä kirjallisuutta tutkimusaineistonaan. Viimeistään IBM:n Watson-tietokoneen uroteot ovat osoittaneet sen, että koneilla on kapasiteettia löytää tieteellisistä julkaisuista ja muista teksteistä sellaisiakin yhteyksiä, joita ihmisäivot eivät kykene havaitsemaan.

Suljetun tieteen haasteet

LERU nostaa yliopistokirjastojen jo pitkään esillä pitämää suljetun tiedejulkaisemisen problematiikan entistä keskeisemmin kansainvälisen tiedepoliittisen keskustelun agendalle. Keskusteluun liittyy selkeästi paitsi raha, myös se, millaisin edellytyksin tiedeyhteisö saa käyttöönsä ne julkaisut, jotka se on itse laatinut. Kolmanneksi kannanotot liittyvät siihen kysymykseen, tulisiko tiedekustantajien olla tiedeyhteisön palvelijoita vai tietentekemisen kontrollereita ja ohjaajia. Polttopisteessä on siis viime kädessä myös tieteen autonomia ja sen loukkaamattomuus tietentekoa ohjaavana perusarvona.

Tiedeyhteisö tekee monipuolista yhteistyötä tiedejulkaisijoiden kanssa. Tilaamme heidän lehtiään, toimimme päätoimittajina ja istumme toimitusneuvostoissa, kirjoitamme artikkeleja ja arvioimme kriittisesti muiden hengentuotteita. Epäilemättä tiedekustantajat tuottavat lisäarvoa tieteellisen julkaisemisen arvoketjussa. Samanaikaisesti ne myös haluavat meidän työpanoksemme ilmaiseksi ja toisella kädellä ottavat meidän rahamme tilaus- ja julkaisumaksujen muodossa.

Kun globaali ja eurooppalainen liikehdintä avoimen tieteen edistämiseksi on voimistunut, nykyiseen tieteellisen julkaisemisen bisnesmalleihin ja käytäntöihin liittyvät ongelmat ovat tulleet entistä selvemmin esille. Tiede ja sen avoimuus ei kehity optimaalisesti, jos tutkimusjulkaisuihin pääsevät käsiksi vain ne tahot, joilla on varaa 4-7 % vuodessa nouseviin tilausmaksuihin. Tästä seuraa, että tiedejulkaisujen hankinnasta tulee eräänlaista kilpavarustelua, jossa vain rikkaimmat pärjäävät. Nyt kuitenkin jopa Harvardin yliopisto on sanonut, ettei heillä ole varaa tällaiseen leikkiin.

Jos tiedelehtien tilaamiseen ja julkaisemiseen kuluu kohtuuttomasti rahaa, yliopistot ovat enintään haastavammassa tilanteessa talouden muutosten kiristyessä. Tieteellisen julkaisemisen digitalisoitumisen mahdollistama tuottavuushypyy voi jäädä rimalitukseksi.

Tieteelliset läpimurrot eivät onnistu tyhjiössä

Tieteelliset ja teknologiset innovaatiot edellyttävät suosiollista yhteiskunnallista ja juridista ympäristöä toteutuakseen. Eurooppalaisen tieteen kilpailukyvyyn kannalta on olennaista, että digitalisaation tarjoamiin mahdollisuuksiin tartutaan ja että niitä edistetään määrätieroisesti.

Jos tieteen tulosten hyödyntäminen ei ole mahdollista kohtuullisella kustannustasolla tai jos automaattinen teksti- ja kuva-analyysi ei Euroopassa tulevaisuudessakaan laillisesti onnistu, käänteentekevä tutkimus tulee syntymään muualla. Kiina ja Yhdysvallat ovat tietävästi esimerkiksi tekstin ja tiedon louhinnalle otollisempia ympä-

ristöjä erilaisen tekijänoikeussäätelynsä vuoksi.

Toivon, että allekirjoitat kannanoton yksityishenkilönä ja vaikutat mahdollisuuksiesi mukaan siihen, että myös kotiorganisaatiosi liittyy ”Christmas is over” -kampanjaan! 📖

Lähteet

Christmas is over: research funding should go to research, not to publishers! 12 October 2015. Saatavilla osoitteessa <http://www.leru.org/index.php/public/news/christmas-is-over-research-funding-should-go-to-research-not-to-publishers/> (haettu 26.10.2015)

The right to read is a right to mine. 19 October 2015. Saatavilla osoitteessa <http://www.leru.org/index.php/public/news/the-right-to-read-is-the-right-to-mine/> (haettu 26.10.2015).

Tietoa kirjoittajasta

Kimmo Tuominen
ylikirjastonhoitaja, professori
Helsingin yliopiston kirjasto
Email: Kimmo.tuominen@helsinki.fi